

Duurzaam boeren

Boeren in de stad versus duurzaam ondernemen

Een overgrote meerderheid van de huidige boeren vindt dat de sector moet verduurzamen. Vraag is of een Kamper stadsboer zich in de vorige eeuw(en) hiermee bezig hield.

Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die tegemoetkomt aan de levensbehoeften van de huidige generatie, zonder die van de toekomstige generaties tekort te doen.

Duurzaamheid wordt vaak omschreven aan de hand van de drie P's: People, Planet en Profit (mens, milieu en economie). Het is belangrijk dat deze drie P's met elkaar in evenwicht zijn.

Neem nou **Wolter van Dijk** (1854-1929) en **Hendrika Kattenberg** (1853-1907), boerden als Kamper koeboer eind 19^e begin 20^e eeuw in de Groenestraat. Ze hadden een groot gezin; 11 kinderen waarvan er uiteindelijk slechts 5 kinderen de volwassen leeftijd bereikten. Het echtpaar was primair gericht op het vullen van al die monden. Karnemelk met gruttenmeel als pap met een snee roggebroomd en bruine bonen was een veel gegeten maaltijd, omdat men zich niet altijd een grotere uitgave voor voedsel kon veroorloven.

Wolter en Hendrika hadden in 1883 twee recent nieuw gebouwde veehouderswoningen naast elkaar in de Groenestraat (ter hoogte van de Meeuwenweg) gekocht.

De ene woning werd verhuurd en op de andere boerde de familie Van Dijk. De stadsboerderij was niet van een burgerwoning te onderscheiden. Woonvertrek en stal waren onder één dak gebouwd. Van de voordeur liep aan de zijkant een gang door naar de stalruimte, die achter het enige woonvertrek lag. Dit woonvertrek deed, naast pronk-kamer, tevens dienst als slaapgelegenheid voor Wolter, Hendrika en de kinderen. Men sliep in bedsteden. Deze gesloten slaapruintes waren bij de winterdag sneller warm waardoor

er amper gestookt hoefde te worden.

In de stal stonden de koeien en het paard aan één kant van de deel. In het andere gedeelte was een stookge-

legenheid met achterin een zitje, door een schot van het vee gescheiden, waar Wolter, Hendrika en de kinderen aten. Door de lichaamswarmte van de koeien en het paard

hoefde er bij de winterdag weinig gestookt te worden. Bij de zomerdag, als het vee in de stadswieden buiten de stadspoorten liep, was het heerlijk koel op stal. Wolter deed in zijn tijd aan dakisolatie met hooi. Over de gehele lengte van de boerderij liep de hooizolder met de wintervoorraad voor de dieren.

Inzetbaarheid

Een boerderij in de stad was voor meerdere doeleinden inzetbaar.

Wolter startte eind 19^e eeuw samen met enkele andere gemeentelieden een nieuwe kerkelijke gemeente "Oud Dordsch Gereformeerde Gemeente". De kerkdiensten vonden plaats in de stal van een zus en zwager van Wolter in de Groenestraat. Echter in het najaar moesten de koeien weer op de deel, dus de kerkgemeente verkaste naar een ander onderkomen, de woning van Wolters schoonzus, tevens in de Groenestraat. In 1893 verhuisde de gemeente naar het huidige kerkgebouw aan de rand van het "Kalverbos" aan de Burgwal.

inkomsten >>>

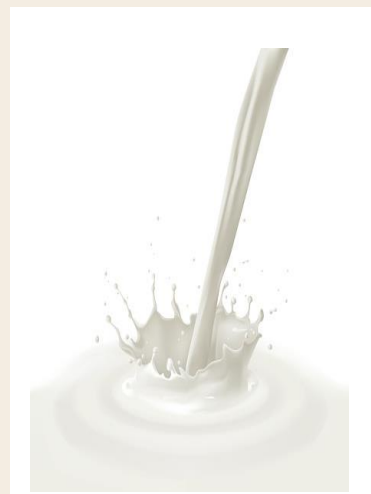
De veelzijdige stadsboer

Wolter was een veeweidende Grootburger, die zijn inkomsten in eerste instantie haalde uit het rechtstreeks uitventen van de melk aan de burger, dus er was geen tussenschakel tussen boer en burger. Tot 1943 waren er 100 koeboeren die tevens melkventer waren. De extra centen per liter die de melk bij het venten méér oprachten, waren vaak voor de grote boerengezinnen onmisbaar.

Wolter en zijn collega-stadsboeren probeerden door allerlei werkzaamheden elders aan te nemen er wat bij te verdienen: de mest werd verkocht aan de bollenboeren in Holland, er werden werkzaamheden verricht in de rietvelden, paarden werden verhuurd aan de begrafenisonderneming en men speelde voor koetsier. Andere stadsboeren waren sigaren- of klompenmaker.

Als de kinderen van Wolter en Hendrika oud genoeg zijn om de stadsboerderij draaiende te houden, gaat Wolter aan de slag als taxateur en opzichter van landerijen.

Kortom, de stadsboer was *allround* en niet te beroerd de handen uit de mouwen te steken.

Verhuring Gasthuislanden.

H.H. Regenten der Vereenigde Gasthuizen te **Kampen** zullen op Donderdag 20 April 1911, 's morgens om tien uur, in het verkooplokaal van den Deurwaarder **VAN OORSCHOT** te **Kampen**, voor den tijd van drie jaren,

PUBLIEK VERHUREN:

de landerijen van de Gasthuizen, gelegen op de Oostermate, in Mastenbroek, de Koekoeksteeg, Oosterwolde Kamperveen, Dronthen en Broeken en Maten, zooals die zijn omschreven in boekjes, mede inhoudende de voorwaarden van verhuring, welke boekjes à 15 cents verkrijgbaar zijn ten kantore van voornoemden Deurwaarder.

Inlichtingen bij den opzichter **Wolter** van **Dijk Wz.** te **Kampen**.

G. VAN OORSCHOT, Deurwaarder.

De koeien van Wolter en Hendrika kregen in de zomermaanden voornamelijk gras te eten en in de wintermaanden hooi. Men gebruikte geen kunstmest en paste geen onkruidbestrijding toe. Hierdoor ontstond op termijn bij niet al te lang weiden een kruidenrijk grasland. Daarnaast waren er in hun tijd nog schillenboeren actief, die met kar of wagen aan de deuren kwam voor groenteafval, korsten brood dat als veevoer gebruikt kon worden. Op deze manier werd voedselverspilling tegengegaan en kon een armere stadsboer goedkoop aan veevoer komen.

De Kamper koeboer verplaatste zich duurzaam: lopend, fietsend of met paard en wagen. Onder de boeren stond de gemeenschapszin en saamhorigheid hoog aangeschreven. Het verplaatsen van het vee van de stal naar de stadswelden en visa versa vond veelal plaats met de helpende hand van een beroepsgenoot. Bij het leveren van de stalmest werkten stadsboeren samen om de mest naar het schip in de IJssel te rijden. Paard en wagen werden in de hooitijd zo mogelijk zonder vergoeding aan elkaar afgestaan. Bij het hooilossen werden Wolter en Hendrika meestal geholpen door familieleden of bekende stadsboeren uit de Groenestraat of directe omgeving.

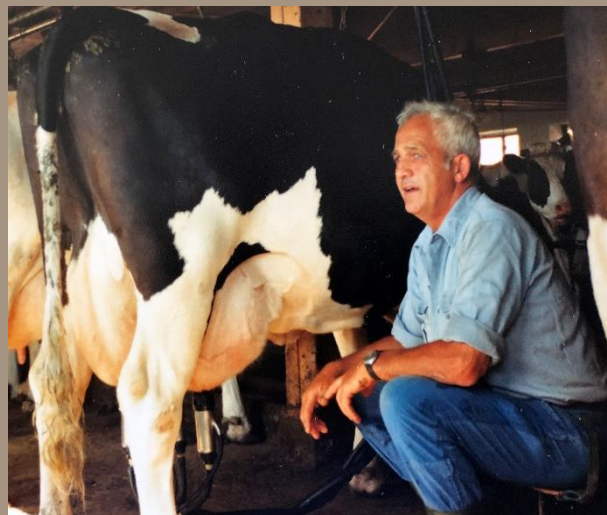

Om terug te komen op de drie P's – mens, milieu en economie -, waren deze in de tijd van Wolter en Hendrika met elkaar in evenwicht?

Zo op het eerste oog wel, maar koeboer zijn in de stad had ook zijn keerzijde. Vóór de verkaveling in 1936 werd er op de stadswelden gemeenschappelijk geweid. Aan bemesting werd door de koeboeren weinig gedaan, met als gevolg, dat de stadswelden een verwaarloosde indruk maakten. Na de verkaveling van 1936 werd aan de stadsboeren de eis gesteld, dat zij per kavel een hoeveelheid stalmest moesten aanbrenge. Bij het individueel gebruik van de kavels door de koeboer ging het persoonlijk belang ook een rol spelen waardoor het gebruik van eigen stalmest en kunstmest toenam. Nadat de bezetters het melkventen in 1943 verboden, sloot een meerderheid zich aan bij de speculatieve zuivelfabriek. De Kamper koeboer werd een productiemelker en genoodzaakt tot een intensievere bedrijfsvoering. De stadswelden werden ook intensiever gebruikt dan bij de grotere weilanden op het Kampereiland. En wat dacht je van de vele mestvaalten in de stad? Het stadsbestuur had de stadsboeren inmiddels wel verplicht een dak boven de mestvaalt aan te brengen, de hoeveelheid mestvocht dat in de bodem wegzakte werd minder, maar de ammoniakdampen waren hiermee natuurlijk niet uit de lucht.

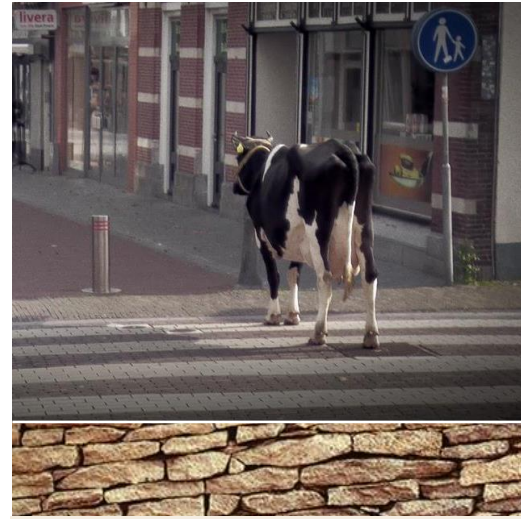
In de eerste helft van de 20^e eeuw nam de Kamper koeboerbevolking steeds verder af doordat de stadsboerderijen, tussen de snelgroeiende burgerbevolking, in verband met de openbare gezondheid, brandgevaar, enz. steeds grotere moeilijkheden ging opleveren. Medio vijftiger jaren vertrokken diverse stadsboeren naar een nieuwe boerderij op het Kampereiland, zo ook de kleinzoon van Wolter en Hendrika – **Gerrit Jan van Dijk** (1929-2011). Gerrit Jan heeft vanaf P1955 tot P1991 samen met zijn vrouw **Jennigje Schutte** (1931-1994) geboerd op erf 130 (P = Petri – 22 februari).

conclusie...

Samenvattend kun je concluderen dat de Kamper koeboeren best wel duurzaam bezig waren. Zeker tot rond 1850, het begin van de industriële ontwikkeling. Het boeren in de stad had een duurzaam karakter, maar naarmate de bevolking gedurende de eeuwen toenam, leek de stadsboer een uitstervend ras.

Maar wie weet dat je over niet al te lange tijd ecologische projecten uit de grond ziet schieten waarbij stedelijke veetelers en landbouwers beantwoorden aan de behoefte van de toekomstige stadsbevolking. Dan wonen stadsboer en burger weer gebroederlijk naast elkaar!

Je bent van harte welkom in ons museum "Stadsboerderij".

*Groenestraat 94
Kampen*